

Весці

Беларускага дзяржаўнага педагогічнага
універсітэта імя Максіма Танка

№ 4 (38) 2003

Штоквартальны
навукова-метадычны часопіс
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

Змест

Галоўны рэдактар: П. Дз. Кухарчык	Педагогіка
	<i>Тэся А. І.</i> Вышэйшая адукацыя як гуманітарны і сацыяльны капітал 3
	<i>Краўчэня Э. М.</i> Роля вучэбна-метадычнага комплексу ў рознаўзроўневай педагогічнай адукацыі 7
	<i>Саўчанка Н. В.</i> Аб дыдактычным забеспячэнні камунікатыўнай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў пачатковых класаў 9
	<i>Шорэц В. У.</i> Мадэль працэсу фарміравання даследчай культуры студэнтаў 12
	<i>Вадзінскі Д. І.</i> Некаторыя характарыстыкі розуму (нататкі педагога) 15
	<i>Фаміна М. М.</i> Спецыфіка крэатыўнасці педагогічнай дзейнасці 17
	<i>Страх С. П.</i> Стан сістэмы даінстытуцкай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў у Беларусі ў 80-х гг. XX ст. 19
	<i>Бурдыка Н. А.</i> Аб магчымасцях удасканалвання навыкаў чытання 22
	<i>Каравай І. У.</i> Актualізацыя прагрэсіўных педагогічных ідэй беларускіх асветнікаў XVI ст. 24
Рэдакцыйная калегія:	Псіхалогія
Н. Г. Алоўнікава	<i>Палякова І. Ю.</i> Ідэагенез у кантэксце сусветна-гістарычнага руху псіхалагічнага пазнання 28
В. А. Бондар	<i>Калашніківа І. М.</i> Роля сэнсажыццёвых арыентацый у самарэалізацыі дарослага чалавека 34
(нам. галоўнага рэдактара)	<i>Оловнікова Н. Г.</i> Лінгвометодычныя і псіхалогічныя канцэпты інтэрактыўнага навучэння інастранным мовам у умовах непрыпытнай падрыхтоўкі педагогічных кадраў 39
В. В. Бушчык	<i>Рожина Л. Н.</i> Искусство как средство психологического воздействия на личность 41
Ю. А. Быкадораў	<i>Гарбатава А. У.</i> Псіхалага-педагогічныя аспекты праблемы развіцця дзіцячай выяўленчай творчасці 44
(нам. галоўнага рэдактара)	<i>Барсукова Ж. А., Панько Е. А.</i> Вывучэнне сацыяльна-псіхалагічнай назіральнасці спецыялістаў дашкольнай адукацыі 47
М. С. Вайтовіч	<i>Мнишкур Е. С.</i> Псіхалогічная зашчыта — адна з форм эмацыянальнага рэагавання 51
А. М. Вітчанка	<i>Шлыкава Т. Ю.</i> Стымуляванне ўсведамлення падлеткамі прычын поспехаў і няўдач 55
К. У. Гаўрылавец	<i>Шлыкава Т. Ю.</i> Залежнасць выбару падлеткамі стратэгіі паводзін ад усведамлення імі прычын сваіх поспехаў і няўдач 58
А. А. Груцкі	Мовазнаўства
Т. А. Грыгор'ева	<i>Радзіванойская Н. А.</i> Да пытання структурна-граматычнай класіфікацыі айконімаў, суадносных з назвамі расліннага свету 63
Л. М. Давыдзенка	<i>Портнова А. В.</i> Заімаставанная абстрактная лексіка в русском и белорусском языках XIV—XVIII вв. 64
М. М. Забаўскі	<i>В.</i> Из истории изучения метафоры 66
В. Б. Кадацкі	<i>овская Е. Н.</i> Еще раз о проблеме будущего времени в английском языке 69
Я. Л. Каламінскі	Літаратуразнаўства
У. М. Калюноў	<i>ая М. Ф.</i> Упоравень з часам. Літаратурны партрэт Алеся Якімовіча (дзя з дня нараджэння) 73
Л. В. Камлюк	<i>і Я. А.</i> Суадносны дынамікі і статыкі ў рамане Кузьмы Чорнага «Сястра» 76
Л. А. Кандыбовіч	<i>В. Г.</i> Цветовые акценты и другие неслучайные детали в романе евского «Преступление и наказание» 80
П. В. Кігель	<i>П. М.</i> Псіхофонэсемантычны аспект канкрэтнай поэзіі Э. Яндля 82
Н. І. Копысава	Філасофія
(адказны сакратар)	<i>ая І. М.</i> Экалага-гуманістычны імператывы у постіндустрыяльную эпоху 86
Г. А. Космач	
А. М. Пюты	

Весці БГПУ
№ 4. 2003

АРК

ЭКОЛАГА-ГУМАНІСТЫЧНЫ ІМПЕРАТЫЎ У ПОСТІНДУСТРЫЯЛЬНУЮ ЭПОХУ

Развіццё інфармацыйна-камунікацыйнай і тэхналагічнай рэвалюцыі абвясціла пачатак новай постіндустрыяльнай цывілізацыі — інфармацыйнага грамадства. Відавочна, як расце ўплыў інфармацыйнага фактара ў нашым жыцці. Той, хто валодае інфармацыяй, завалодвае рэсурсамі, дамінуе ў палітычнай і ваеннай сферах, маніпулюе масавай свядомасцю. Інтэрнет пачынае ўплываць на сацыяльна-эканамічную структуру грамадства. Але, калі мы такім чынам разумеем постіндустрыяльнае грамадства, то што прынцыпова новага ў ім у параўнанні з індустрыяльным грамадствам? Маніпуляцыя інфармацыяй адбываецца на тых жа прынцыпах — «падзяляй і пануй» (невыпадкова ў назвах індустрыяльнага і постіндустрыяльнага грамадства прысутнічае адзін і той жа карань).

«Новы сусветны парадак», які складаецца на дадзеным этапе пад уплывам алігархічнай глабалізацыі, прыводзіць да паглыблення супярэчнасці паміж заходнім тэхналагічным авангардызмам і сацыяльнай архаізацыяй краін сусветнай перыферыі. Узнік так званы, «парадокс глабалізацыі», калі спалучаюцца ўсё большая інтэграцыя і ўсё большая зацікаўленасць народаў да пошуку культурнай ідэнтычнасці ў зменлівым свеце. Часам абарона сваёй асаблівасці (нацыянальнай, рэлігійнай і г. д.) вядзе да супрацьстаяння ў форме тэрору.

Важна «зняць» супрацьлегласці ў некаторым звышпрынцыпе, які будзе значным для ўсіх, бо відавочна, што супрацьстаянне «златаго мільярда» і сусветнай перыферыі бесперспектыўна. Разуменчы гэта, чалавецтва выпрацавала наасферную мадэль устойлівага развіцця. Яна зыходзіць з таго, што прырода — агульнапланетарная каштоўнасць.

Аднак канцэпцыя ўстойлівага развіцця марудна ўвасабляецца ў жыццё. Справа ў тым, што тыя сродкі, якімі вядзецца глабалізацыя з боку сусветнай эліты, толькі павялічваюць разрыў паміж краінамі развітымі і тымі, што адстаюць ад іх. У выніку сацыяльная сістэма

чалавецтва робіцца неэфектыўнай (гэта прамаўляецца, напрыклад, у тым, як цяжка прымаюцца і часам наогул не прымаюцца многія змены для ўсяго сусвету рашэнні). Ступень разрыву ў якасці і ўзроўні жыцця ўжо не стымулюе канкурэнцыю, а падаўляе яе. Між тым, сацыяльна-экалагічныя праблемы не ведаюць межы і тычацца ўсіх. Многія буйныя тэхналагічныя аварыі паказалі, што свет робіцца ўсё больш узаемазвязаным і выжыць магчыма толькі разам.

Усведамленне крайняй вастрыні, агульназначнасці і фундаментальнасці сацыяльна-экалагічных праблем павысіла цікавасць да экалогіі. Справа не толькі ў тым, што расчляненне прыроды і валюнтарысцкія маніпуляцыі з ёй даспажывецкіх мэт прывялі да экалагічнага крызісу, але ў тым, што экалагічны падыход робіцца акцэнт на пошуку механізмаў цэласнасці.

Фарміруецца экалагізм як адзін з рэалізацыйных элементаў дэмакратычнага грамадства і як цэнтральны элемент новага тыпу светапогляду, культуры і Галоўнае ў ім — прымат цэлага над часткай. Галоўнае ў ім — прымат цэлага над часткай, прынцыпы ўзаемадзеяння, сістэмнасці як асновы функцыянавання прыродных аб'ектаў і устойлівага развіцця. У культуры ў цэлым расце значнасць спачування, цяжарнасці, разумнасці таго, што адзінства разнастайнасці не можа быць дасягнута не толькі праз рэдукцыю і уніфікацыю, але і праз супрацоўніцтва, узаемадапаўняльнасць элементаў. Адзначым, што такія каштоўнасці існавалі ў культуры. Гаворка ідзе аб змене акцэнтаў з каштоўнасцей барацьбы і супрацьстаяння на каштоўнасці ўзаемазвязанасці і адзінства.

Дадзеная пазіцыя адлюстравалася ў тым, што ліберальная эліта стварыла ідэалогію мультыкультуралізму. Аднак яна сустракае рэзкае супраціўленне ў некансерватыўных колах. Стваральнік школы «мірасістэмнага аналізу» І. Валерстайн лічыць становішчам развіцця працэс сусветнай інтэграцыі як новы этап развіцця новаеўрапейскай культуры мадэрнасці, як сродак культурнай экспансіі заходняй цывілізацыйнай мадэлі. Блізкія погляды

выказваюць сацыёлагі У. Бек, Э. Гідэнс і інш. Цікава, што супрацьлеглы погляд выказвае італьядэрнісцкі культурны плюралізм. Але яго прынцып «рызомай» не выпрацоўвае крытэрыю адрознення сацыяльна пазітыўных і негатыўных з'яў.

Аднак з пункту гледжання экалагічных каштоўнасцей прагрэсіўным з'яўляецца тое, што мае да паўнаты быцця, устойлівага яго развіцця. Гэта тычыцца нацыі, дзяржаў, чалавечы, біясферы і адзінай сацыяльна-прыроднай сістэмы. Такую ж ролю выконваюць і маральна-этычныя каштоўнасці (не жадай іншаму таго, чаго не жадаеш сабе; не ўкрадзі, не забі і т.д.). Яны маюць агульныя онталогічныя карані з экалагічнымі каштоўнасцямі, менавіта прынцып захавання павінен мець перавагу над прынцыпам барацьбы, а, зыходзячы з гэтых праблем, што стаяць перад чалавецтвам у вобласці экалогіі і ў сацыяльным жыцці: трэба развіваць сістэму адзіных экалагічна-гуманістычных каштоўнасцей.

Экалагізм, напоўнены вышэйадзначанымі каштоўнасцямі, можа стаць светапогляднай, духоўнай асновай новай экалагічнай і гуманістычнай пачынаючы сутнасці цывілізацыі, якой уласціва будзе развіццё. У вытворчасці гэтаму будзе спрыяць мала- і безадходныя тэхналогіі, зольныя замыкаць тэхнагенныя кругавароты з'яўляючы падтрыманню разнастайнасці, заснаванай на прынцыпе дадатковасці. Тое ж і ў сацыяльна-палітычнай сферы — разнастайнасць у грамадзянскага грамадства, супрацьлеглыя інтарэсы якіх павінны кампенсавать адзін аднаго і падтрымаць устойлівае развіццё сацыяльнай і сацыяльна-прыроднай сістэм. У сферы вытворчасці і ўжывання інфармацыі не павінна быць мажарнасці, і тут развіццё можа абавірацца толькі на аснове экалагічна-гуманістычных прынцыпаў.

Экалагічна-гуманістычны імператывы як цэнтральны прынцып экалагізму — гэта магчымая аснова новай экалагічна-гуманістычнай пачынаючы сутнасці. Інфармацыя гэта толькі сродак пачынаючы, а не мэты. Менавіта за такім грамадствам — будучыня, бо зараз мы дайшлі да пачынаючы эксплуатацыі прыроды. Яна становіцца пачынаючы і ў адносінах да натуральных рэсурсаў, і ў адносінах да чалавечы. Людскі патэнцыял прызнаецца ў сённяшняй індустрыяльным свеце больш значным пачынаючы грамадскага і эканамічнага развіцця, чым пачынаючы багацце і фінансы. Аднак, каб пачынаючы былі свабоднымі, творчымі індывідуальнымі, яны павінны будаваць свае адносіны пачынаючы гуманістычных асновах.

Гэты краіна не стаіць у баку ад сусветнага пачынаючы, і, значыць, экалагічна-гуманістычны

імператывы павінен стаць асновай яе развіцця ў XXI ст. Ён арыентуе на пошук законаў гарманічнага ўзаемадзеяння як з прыродай, так і з іншымі народамі. Наш век будзе стагоддзем «цывілізацыі міжкультурнага супрацоўніцтва» [3, с. 173].

Адзначым, што ў рэалізацыі экалагічна-гуманістычных каштоўнасцей, у актывізацыі чалавечы капіталу ёсць цяжкасці. Як паказваюць дадзеныя даследаванняў, адна з рыс экалагічнай свядомасці, у тым ліку ў беларускіх людзей, — зняць з сябе і перакласці на іншых адказнасць за дрэннае становішча вакол сябе [2, с. 57]. Што рабіць, каб людзі прынялі экалагічна-гуманістычны імператывы як асабістую мэту?

Умовай фарміравання экалагічна-гуманістычнай рысы свядомасці выступае развіццё грамадзянскага грамадства ў адзінстве з прававой дэмакратычнай дзяржавай. У нас захоўваюцца элементы традыцыйнага грамадства з характэрнай іерархічнасцю, цэнтралізаванасцю, падпарадкаваннем знешнім акалічнасцям, боязку новага. Грамадзянская ж культура патрабуе ўмення рабіць выбар, рызыкаваць і браць на сябе адказнасць, абавірацца не на традыцыю, а на рацыянальна сфармуляваны мэты, не баяцца новага, верыць у свае сілы. Такое ўменне трэба трэніраваць як усякае іншае ўменне. Праблема ў тым, што грамадзянскае грамадства не ствараецца кімсьці, яно ўтвараецца ініцыятывай саміх грамадзян.

Адной з рэалій росту актывінасці індывідаў выступаюць экалагічныя праблемы, з вырашэннем якіх звязана магчымаць далейшага існавання чалавечы. Сфера вырашэння экалагічных пытанняў — гэта частка сацыяльнай прасторы, у якой магчыма фарміраванне грамадзянскай культуры, бо гэта тыя праблемы, якія тычацца кожнага індывіда, а значыць, могуць быць стымулам яго грамадзянскай актывінасці. Экалагічная праблема пачынае рэальна ўплываць на быццё грамадства, змяняючы светапоглядныя прыярытэты. Ясна, што асабістае выратаванне непадзельна звязана з выратаваннем усіх і кожнага. Антрапа- і сацыя-цэнтральныя мадэлі развіцця змяняюцца ідэямі казвалючы, са-развіцця прыроды і грамадства.

Складаецца пэўны тып дзейнасці, а дакладней, — самадзейнасць, у працэсе якой выпрацоўваюцца адпаведныя нормы, традыцыі, узоры паводзін як аснова культуры грамадзянскага грамадства. Яна характарызуецца не толькі юрыдычнымі і маральнымі правіламі і нормамаі, здольнымі абараніць прыватную ўласнасць і рынкавыя адносіны, бо без іх не будзе дадзенага соцыуму, але і гібкасцю, ўменнем адстойваць свае мэты і суадносіць іх з

мэтамі іншых людзей, супрацоўнічаць, узаемадзейнічаць. Такія якасці патрэбны і для адстойвання права асобы на чыстае прыроднае асяроддзе і здаровую ежу. Грамадзянская культура тут выступае ўмовай рашэння экалагічных праблем.

Экалагічная культура — гэта сістэма каштоўнасцей, ведаў, навыкаў узаемаіснавання чалавека з навакольным асяроддзем. З дадзенага азначэння выцякае, што яе асаблівасці непарыўна звязаны з асаблівасцямі экалагічных сістэм. Асноўныя прынцыпы іх існавання — узаемадапаўняльнасць, узаемадзеянне, цэласнасць, дынамічная раўнавага і ўстойлівае развіццё, якія падтрымоўваюцца механізмам кругаваротаў, разнастайнасць, самарганізацыя і інш. Адсюль, у якасці каштоўнасцей экалагічнай культуры можна назваць саму прыроду ў яе цэласнасці і разнастайнасці, яе прыгажосць, любоў да прыроды і клопат аб ёй і, больш шырока, — глыбокую пашану перад жыццём, давер да жыцця, ненасілле, супрацоўніцтва, гатоўнасць да новага, невядомага, гібкасць, прыняцце неканформнасці ў іншых, накіраванасць да новых дасягненняў, самарэалізацыя, пачуццё сувязі з іншымі, свабода ў адказнасці, гатоўнасць сустрэць жыццё такім, якое яно ёсць. З пералічанага бачна, што каштоўнасці, якія характарызуюць экалагічную культуру, у многім супадаюць з грамадзянскай культурай.

Такім чынам, экалагічныя праблемы і іх рашэнне — гэта тое зерне, з якога можа вырасці грамадзянская культура, паколькі яны, першае, непасрэдна і відавочна закранаюць здароўе і само існаванне кожнага чалавека і яго блізкіх і могуць фарміраваць у іх грамадзянскую актыўнасць і, па-другое, асаблівасці экалагічнай культуры, якая развіваецца ў працэсе экадзейнасці, па сваёй сутнасці супадаюць з каштоўнасцямі грамадзянскага грамадства.

Носьбітам экалагічнай культуры з'яўляецца экалагічная сфера жыцця грамадства. Яна ўключае не толькі дзяржаўныя, але перш за ўсё самадзейныя арганізацыі, рухі. Экалагічная культура грамадства — з'ява шматузроўневая ў адпаведнасці з разнастайнасцю сацыяльных груп, якім уласцівы розныя інтарэсы і розная ступень усведамлення важнасці, значнасці прыроды для жыцця чалавека. Яны адрозніваюцца і ступенню сваёй грамадзянскай сталасці. Экалагічныя рухі дзейнічаюць не толькі на мясцовым, але і на глабальным узроўнях і, калі трэба, могуць супрацьстаяць нацыянальным дзяржавам. Гэтыя арганізацыі даюць магчымасць індывідам удзельнічаць у прыняцці палітычных рашэнняў (апрача нацыянальных) дзяржаў і іх палітычных сістэм (Грынпіс, праваабаронныя рухі і інш.). Глабальная інфарма-

цыйная сістэма дазваляе індывідам выйсці на глабальны ўзровень. Расце значнасць індывіда. З'яўляецца група «сусветная публіка». Яны ствараюць новы маральны клімат. З іншага боку, палітычную сітуацыю ў глабальнай сістэме вызначаюць міжнародныя капіталістычныя клас, эксперты, палітыкі і г. д., якія маюць ў сваё ўвазе свае інтарэсы.

Асаблівую ўвагу неабходна ўдзяліць развіццю мясцовага ўзроўню самаарганізацыі, паколькі большасць грамадзян гатова дзейнічаць, вырашаючы перш за ўсё канкрэтныя заданні. Экалагічныя арганізацыі з'яўляюцца чалавечымі ў тым сэнсе, што намаганні кожнага відавочныя. Так адбываецца рост самаарганізацыі чалавекам сябе як асобы і як грамадзяніна.

Экалага-гуманістычныя каштоўнасці блізка нашаму менталітэту, якому, як паказваюць даследаванні, уласцівы лаяльнасць, талерантнасць, адносна лёгкае ўспрыманне новага, верацярпімасць, кампраміснасць, непрыманне крутых ломак і канфліктаў [1, с. 48].

Варта ўлічваць і наступны момант. Каштоўнасці звычайнага жыцця (спажывецтва, кар'ера, здароўе, жаданне жыць у чыстым асяроддзі і г. д.) патрабуюць некаторага апраўдання на ўзроўні ідэалогіі, якая звязвае іх з вышэйшымі маральнымі каштоўнасцямі. Ролю ідэалогіі незаменна для дасягнення светлага погляднай несупярэчнасці каштоўнасцей, ведаў, дзеянняў для псіхалагічнага камфорту чалавека. Экалага-гуманістычныя ідэі пазітыўна заняць значнае месца ў сістэме ідэалогіі нашай дзяржавы, якая ўваходзіць у постіндустрыяльную і, у перспектыве, — экалага-гуманістычную эпоху. Тое, што ўжо зроблена дзякуючы прыняццю нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага развіцця Рэспублікі Беларусь, патрабуе далейшага ўдасканалення.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларусь: динамика и приоритеты общественного развития. В помощь идеологическому активу. Мн., 2003.
2. Рубанов А. В. Экология в массовом сознании и поведении // Социология. 1999. № 1. С. 57—64.
3. Яковук Т. Н. Динамика ценностных ориентаций белорусской молодежи периода системной трансформации общества. Брест, 2003.

SUMMARY

The article «Ecological — Humanistic Imperative in the Postindustrial Period» says that the ideology of postindustrial period is supposed to reflect the inevitability of the development towards harmonious relationship of society and nature. The author substantiates the system closeness of ecological and humanistic principles and introduces the conception of the ecological-humanistic imperative.